

Mobilność w obszarze nauki i szkolnictwa wyższego w zaleceniach Procesu Bolońskiego i Unii Europejskiej oraz w strategii „EUROPA 2020”

1. W **Deklaracji Sorbońskiej**, podpisanej 25 maja 1998 r. przez ministrów właściwych dla szkolnictwa wyższego: Francji, Niemiec, Wielkiej Brytanii i Włoch, podkreślono rolę stworzenia Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego jako klucza do zwiększenia mobilności i zatrudnialności obywateli oraz ogólnego rozwoju kontynentu. Idea ta spotkała się z gorącym poparciem rządów 29 europejskich państw, w imieniu których ministrowie właściwi do szkolnictwa wyższego podpisali w dniu 19 czerwca 1999 r. w Bolonii wspólną deklarację, rozpoczynającą tzw. **Proces Boloński**[1]. Deklarację Bolońską, zawierającą zadania prowadzące do zbliżenia systemów szkolnictwa wyższego krajów europejskich oraz postanowienie stworzenia do 2010 r. **Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego**, podpisało dotychczas 47 państw, w tym Polski i Ukrainy[2]. W celu stworzenia warunków do **mobilności edukacyjnej**, między innymi poprzez likwidowanie przeszkód utrudniających faktyczną swobodę przemieszczania się młodych ludzi, **postanowiono zapewnić**, w przypadku [1]:

•**studentów**: dostęp do możliwości kształcenia i szkolenia oraz związanej z tym opieki, pomocy i świadczeń dla studentów,

•**nauczycieli akademickich i pracowników administracyjnych**: uznawanie i „waloryzowanie” okresów prowadzenia badań, nauczania i szkolenia w innym kraju europejskim, bez naruszania ich uprawnień ustawowych;

•**uczelniami**: rozwój współpracy europejskiej w zakresie zapewnienia poprawy jakości, opracowania podobnych kryteriów i metodologii oceny oraz systemów punktów zaliczeniowych (ECTS);

•**szkolnictwa wyższego**: przyjęcie systemu czytelnych dyplomów i porównywalnych tytułów i stopni, tworzenie: programów kształcenia, zintegrowanych programów badań, studiów i szkoleń oraz współpracę i wymianę między uczelniami Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego.

2. **Kluczowe znaczenie** dla wdrażania warunków umożliwiających postęp w mobilność studentów i nauczycieli akademickich w państwach sygnatariuszach Procesu Bolońskiego ma wdrożenie ustaleń przyjętych na Konferencji 20 maja 2005 r. w Bergen, zapisanych w dokumentach: **Ramowa struktura kwalifikacji Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego** [3] oraz **Standardy i wskazówki dotyczące zapewnienia jakości w Europejskim Obszarze Szkolnictwa Wyższego**[4]. W trakcie Konferencji w Bukareszcie 27 kwietnia 2012 r. przyjęto trzy priorytety we wdrażaniu Procesu Bolońskiego: poprawę skali oraz jakości w zakresie mobilności, wzrost zatrudnialności absolwentów i zapewnienie wysokiej jakości szkolnictwa wyższego dla wszystkich[5].

3. **Zielona Księga – Promowanie mobilności edukacyjnej młodych ludzi**, dokument przyjęty przez Komisję Europejską 8 lipca 2009 r. koncentruje się na mobilności edukacyjnej i nie obejmuje kwestii mobilności na rynku pracy [6]. Transnarodowa mobilność edukacyjna ma na celu zdobycie nowych umiejętności i zwiększenie szans na zatrudnienie w przyszłości oraz przyczynianie się do osobistego rozwoju, zwłaszcza młodych ludzi. Opracowane przez Komisję Europejską sprawozdanie na temat Strategii Lizbońskiej w grudniu 2007 r. wzywało do uczynienia z mobilności, takiej jak w programie Erasmus, standardowego elementu edukacji uniwersyteckiej. Każdy młody człowiek powinien mieć możliwość skorzystania z dowolnej formy transnarodowej mobilności edukacyjnej (studia, szkolenie, staż zawodowy). W pierwszej części Zielonej Księgi przedstawiono kwestie związane z przygotowaniem do podjęcia wyjazdów w ramach omawianej

transnarodowej mobilności edukacji[6]:

- umożliwienie młodzieży opanowanie wymaganego języka, w stopniu pozwalającym na studiowanie i zdawanie egzaminów, zaznajomienie jej z krajem do którego zamierzają wyjechać i jego kulturą oraz udostępnianie praktycznych porad w zakresie możliwości dotyczących finansowania, zakwaterowania, kosztów utrzymania, aspektów prawnych dotyczących pobytu;
- promowanie, zachęcanie i zwiększenie motywacji młodych ludzi, którzy powinni być bardziej otwarci na mobilność, przekonani co do różnorodnych korzyści płynących z doświadczenia mobilności (osobisty rozwój, szanse na zatrudnienie, kompetencje);
- zapewnienie właściwego statusu prawnego mobilnych młodych ludzi w kraju goszczącym;
- zagwarantowanie mobilności przenoszenia stypendiów i innych świadczeń i pożyczek;
- promowanie mobilności młodych Europejczyków i przyciąganie młodzieży z krajów trzecich do Europy, co wiąże się z wprowadzeniem specjalnych pozwoleń na pobyt i pracę dla zagranicznych naukowców i studentów;
- zapewnienie przestrzegania przez instytucje: wysyłającą i goszczącą zasad jakości o której mowa w „Europejskiej karcie na rzecz jakości mobilności”, będącej elementem Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady z 18 grudnia 2006 r. w sprawie mobilności transnarodowej we Wspólnocie w celach edukacyjnych i kształcenia zawodowego [7];
- dotarcie do grup, które bywają wykluczone z możliwości podjęcia mobilności edukacyjnej, np. na skutek niekorzystnej sytuacji ekonomicznej lub niższego statusu społecznego;
- zagwarantowanie uznawania i walidacji oraz właściwego dokumentowania okresów mobilności edukacyjnej poprzez wdrażanie odpowiednich wymogów w ramach: Procesu Bolońskiego (szkolnictwo wyższe), Procesu Kopenhaskiego (kształcenie i szkolenie zawodowe);
- mobilizacja zaangażowanych w rozwój transnarodowej mobilności edukacyjnej stron i środków: samorządów lokalnych i regionalnych, organizacji pozarządowych i młodzieżowych, stowarzyszeń branżowych i biznesowych oraz innych instytucji wspomagających mobilność edukacyjną;
- wywołanie bardziej aktywne go zaangażowania środków biznesu na rzecz mobilności edukacyjnej młodzieży (staże, wspólnie realizowane programy badawcze i projekty, sieci przedsięwzięć).

4. Priorytetowym zadaniem krótkoterminowym Unii Europejskiej jest pomyślne wyjście z kryzysu, ale aby zbudować zrównoważoną przyszłość Europy, to zdaniem Jose Manuel Barroso - musimy wyjść na ścieżkę rozwoju i na niej pozostać [8]. Taki cel wytycza, przyjęta w marcu 2010 r. strategia „**EUROPA 2020**” - **Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu**. Komisja Unii Europejskiej zaproponowała pięć wymiernych celów, oraz trzy powiązane z sobą priorytety rozwoju (inteligentny, zrównoważony, sprzyjający włączeniu społecznemu), które nadadzą kierunek całemu procesowi i zostaną przełożone na cele krajowe. Komisja Europejska wyznaczyła siedem projektów - inicjatyw przewodnich. Trzy projekty mają szczególne znaczenie dla rozwoju mobilności edukacyjnej oraz kształcenia i szkolenia w Europejskim Obszarze Szkolnictwa Wyższego i Europejskim Obszarze Nauki [8]:

- inicjatywa „**Mobilna młodzież**” (młodzież w drodze), która ma pomóc młodym ludziom w pełni realizować swój potencjał w dziedzinie kształcenia i szkolenia, a tym samym zyskiwać większe szanse na rynku pracy, poprzez wspieranie ich transnarodowej mobilności edukacyjnej; wymaga to podniesienia jakości i adekwatności oferowanych przez szkoły wyższe zajęć i rozwijania uczenia się poprzez praktykę w kraju i za granicą oraz nabywania doświadczeń z zakresu przedsiębiorczości;
- inicjatywa „**Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia**”, która zwraca uwagę na konieczność podnoszenia i zwiększenia szans na znalezienie dobrej, oczekiwanej pracy, za godziwe wynagrodzenie; wymaga to postępu w identyfikowaniu potrzeb szkoleniowych, zwiększeniu adekwatności kształcenia i szkolenia względem rynku pracy, w ułatwieniu dostępu do uczenia się przez całe życie, poradnictwa i współpracy uczelni z praktyką w kraju i za granicą;

•inicjatywa „**Europejska platforma współpracy w zakresie walki z ubóstwem**”, która ma pomóc ograniczyć nierówności społeczne: ekonomiczne, kulturowe i inne oraz zapewnić odpowiednie wsparcie i więcej możliwości osobom uczącym się w sposób nietradycyjny oraz osobom defaworyzowanym poprzez stworzenie młodzieży dostępu do mobilności edukacyjnej w Europie. Rada Unii Europejskiej w pełni poparła i rozwinę wymienione powyżej inicjatywy przewodnie Komisji UE w przyjętej 4 marca 2011 r. **Konkluzji Rady UE w sprawie kształcenia i szkolenia w realizacji strategii „EUROPA 2020”** [9]. Zdaniem Rady UE kształcenie i szkolenie są kluczem do realizacji celów strategii „EUROPA 2020” i podstawa rozwoju Unii Europejskiej. Dlatego też należy dołożyć większych starań, by zrealizować wyznaczone, wymierne cele w dziedzinie edukacji i jej transnarodowej mobilności oraz lepiej prognozować zapotrzebowanie rynku pracy na określone umiejętności i lepiej na to zapotrzebowanie reagować w ramach UE [9].

5. „**Wzmocnione partnerstwo w ramach europejskiej przestrzeni badawczej na rzecz doskonałości i wzrostu gospodarczego**” stało się przedmiotem – Komunikatu Komisji Europejskiej z dnia 17 lipca 2012 roku [10]. Europejska Przestrzeń Badawcza (EPB) to: jednolita, otwarta na świat przestrzeń badawcza oparta na rynku wewnętrznym, w której naukowcy, wiedza naukowa i technologie podlegają swobodnej wymianie, oraz dzięki której UE i jej państwa członkowskie wzmacniają swoje bazy naukowe i technologiczne, swoją konkurencyjność oraz zdolność do wspólnego rozwiązywania wielkich wyzwań. Jednym z głównych celów EPB jest zmniejszenie skali zjawiska drenażu mózgów, zwłaszcza z regionów mniej rozwiniętych pod względem badań, oraz niwelowanie sporych różnic między regionami w wynikach badań i innowacji, w celu zapewnienia doskonałości w całej Unii poprzez inteligentną specjalizację [10]. Zdaniem Komisji Europejskiej, EPB stała się jednym z czołowych celów Unii oraz centralnym elementem strategii „EUROPA 2020” i wchodzącej w jej skład inicjatywy przewodniej „Unia innowacji” [8]. Rada Europejska wezwała do ukończenia tworzenia EPB do 2014 r. Zdaniem Komisji Europejskiej należy stworzyć warunki umożliwiające państwom członkowskim czerpanie korzyści z zacieśnionej współpracy transnarodowej oraz wzrostu konkurencji poprzez [10]:

- zdefiniowanie wspólnych priorytetów i wspólnych programów badawczych, w oparciu o inicjatywy w zakresie wspólnego planowania oraz rezultaty działań strategicznych [10];
- wdrażanie wspólnych programów badawczych; w tym celu krajowe zasady finansowania powinny zostać uspołnione, a następnie złożyć się na wspólne standardy europejskie;
- intensyfikację starań na rzecz wdrożenia wspólnych programów badawczych; w tym tych, które będą realizowane we współpracy z krajami spoza UE,
- usunięcia barier prawnych i innych barier utrudniających interoperacyjność krajowych programów celem umożliwienia wspólnego finansowania działań, we współpracy z krajami spoza UE;
- uzgodnienia wspólnych zasad finansowania (koszty kwalifikowane, wymogi w zakresie sprawozdawczości itp.), aby zapewnić spójność i interoperacyjność (transgraniczną) krajowych programów badawczych i uprościć je dla naukowców.

6. **Występujące przeszkody** w prowadzeniu wspólnych badań wynikają z małej kompatybilności i niskiej interoperacyjności krajowych programów badawczych oraz braku należytej współpracy z zagranicą w skutek zakłóceń między krajowymi rynkami pracy dla naukowców w UE [10]. Nie wszystkie państwa członkowskie w równym stopniu wspierają politykę otwartego dostępu do wiedzy, która mogłaby się przyczynić do bardziej równomiernego dostępu do informacji. W celu eliminacji przeszkód w dostępie do wiedzy, 17 lipca 2012 r. Komisja Europejska wydała **zalecenie w sprawie dostępu do informacji naukowej oraz jej ochrony** [11]. Nadrzędnym politycznym celem EPB jest zwiększenie osiągnięć, doskonałości oraz oddziaływania europejskiego systemu

badania naukowych na rozwój UE. Dlatego też konieczne jest usunięcia przeszkód, na drodze do realizacji EPB, związanych z brakiem europejskiego rynku pracy naukowców, z ich warunkami pracy, mobilnością i systemami zabezpieczeń społecznych.

7. Realizacja zadań, które stoją obecnie przed szkolnictwem wyższym w Europejskim Obszarze Szkolnictwa Wyższego wymagają projakościowej restrukturyzacji zarządzania w szkołach wyższych, reorientacji postrzegania funkcjonowania uczelni przez profesurę, zwiększenia nakładów na naukę i szkolnictwo wyższe oraz rzeczywistej chęci i pełnego zaangażowania władz uczelni, wydziałów, pracowników uczelni w realizację ustaleń Procesu Bolońskiego i wymagań UE. Przeprowadzone przez autora badania, wskazują na bardzo duże zainteresowanie profesorów i studentów w Polsce szybkim rozwojem transnarodowej mobilności edukacyjnej w Europie oraz pogłębieniem międzynarodowej współpracy naukowej i dydaktycznej [12].

Literatura

- 1 Wspólna Deklaracja Europejskich Ministrów Edukacji zebranych w Bolonii w dniu 19 czerwca 1999 r.
- 2 T. Wawak, Jakość zarządzania w szkołach wyższych, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.
- 3 Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area European Association for Quality Assurance in Higher Education, http://www.enqa.eu/files/ESG_3edition.pdf
- 4 A Framework for Qualifications of the European Higher Education Area, Bologna Working Group Qualifications Frameworks <http://www.vtu.dk>
- 5 <http://www.nauka.gov.pl/szkolnictwo-wyzsze/sprawy-miedzynarodowe/proces-bolonski/>
- 6 Zielona Księga – Promowanie mobilności edukacyjnej młodych ludzi, http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/mobility/com329_pl.pdf, (2010/C 255/15).
- 7 Europejska karta na rzecz jakości, COM(2009) 329 wersja ostateczna - element Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie mobilności transnarodowej we Wspólnocie w celach edukacyjnych i szkolenia, (2006/961/WE), COM(2009)
- 8 Komunikat Komisji „EUROPA 2020” Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, z dnia 3 marca 2010 r. [COM\(2010\) 2020 wersja ostateczna, \(http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_PL_ACT_part1_v1.pdf\)](http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_PL_ACT_part1_v1.pdf).
- 9 Konkluzja Rady w sprawie kształcenia i szkolenia w realizacji strategii „EUROPA 2020”, Dz. U. UE 2011/C 70/91 z 4.3.2011 r., <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ>.
- 10 Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów „Wzmocnione partnerstwo w ramach europejskiej przestrzeni badawcza na rzecz doskonałości i wzrostu gospodarczego”, COM/2012/0392 , 52012DC0392, <http://eur-lex.europa.eu>
- 11 Zalecenie Komisji Europejskiej z dnia 17 lipca 2012 r. w sprawie dostępu do informacji naukowej oraz ich ochrony, Dz. U. UE L 194 , 21/07/2012 P. 0039 – 0043, <http://eur-lex.europa.eu> .
- 12 T. Wawak, Nowe trendy w zarządzaniu w szkolnictwie wyższym – uwarunkowania i specyfika w Polsce. [w:] „Komunikacja i jakość w zarządzaniu”, tom 2, praca zbiorowa pod red. naukową T. Wawaka, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010.
- 13 T. Wawak, Wstępny raport z I etapu badań na temat: „Projakościowa restrukturyzacja zarządzania w szkolnictwie wyższym”, [w:] „Wyzwania zarządzania jakością w szkołach wyższych”, praca zbiorowa pod red. naukową T. Wawaka, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011.

